

OBLICI HRVATSKE ETNOMUZIKOLOŠKE DJELATNOSTI OD 1848. DO 1945. GODINE

(orijentacijski uvid — koreferat)

JERKO BEZIC

Zavod za istraživanje folklor
Soc. revolucije 17, 41000 Zagreb

UDK 39:781.7
Pregledni članak

Etnomuzikološka građa skupljena u razdoblju 1848—1945. sastoji se od: a) neposrednih zapisa glazbenih pojava, b) obrada za zbarske izvedbe, c) jednoglasnih zapisa uz klavirsku pratnju. U to je vrijeme organiziraniji terenski rad provodio Etnografski muzej u Zagrebu. Sa područja tadašnjih teorijskih problema u članku su izneseni stavovi istraživača o predmetu etnomuzikološkog istraživanja (posebice F. Š. Kuhača). Istaknuto je da se u to vrijeme pažnja posvećivala pitanjima tonskih (i tonalnih) odnosa, te posebno istarskoj ljestvici.

U rasponu od stotinjak godina — navedenih u naslovu koreferata — etnomuzikološki rad u Hrvatskoj uspio se od početnih pionirskih nastojanja razviti do oblika znanstvene, međunarodno priznate etnomuzikološke djelatnosti. Prikupljanje, objavljivanje građe, njezina znanstvena obrada i raspravljanje o pojedinim teorijskim pitanjima iz etnomuzikologije — osnovni su oblici etnomuzikološke djelatnosti u navedenom razdoblju. Tu djelatnost možemo jasnije shvatiti i — zatim — vrednovati, nakon što smo upoznali njenu usmjerenost i njezinu svrhovitost u pojedinim decenijama spomenutog razdoblja.

U objavljenom gradivu razlikujemo: a) čistu građu — neposredne zapise glazbenih pojava (Kuhač 1941, Kuba 1898 i 1899, Bersa 1944, Žganec 1924, Širola 1931, 1938 i 1942), b) obrade za zbarske izvedbe (Brajša-Rašan 1910, Žganec 1916 i 1920) i c) jednoglasne zapise uz klavirsku pratnju (Kuhač (1878—1881)). U većem dijelu navedenih izdanja objavljeni su i popratni podaci o izvođačima te o prilikama i običajima kojima su zapisani napjevi i svirka izvode. — Valja istaći da su i Kuhač i Žganec povremeno upozoravali i na varijante, odnosno na paralele kod drugih naroda, a Kuba je uz neke svoje zapise ostavio i interesantna reporterska zapažanja o izvođačima, mjestu izvedbe i funkciji glazbene pojave. Prikupljeno gradivo iz ovog razdoblja nije samo zbir primjera iz starijih slojeva, ima i zapisa novijih pojava. — U ovom koreferatu ne zahvaćam narodna glazbala i instrumentalnu glazbu, oni su predmet posebnog koreferata.

Dvadesetih godina našeg stoljeća, ubrzo nakon osnivanja Odsjeka za folklornu muziku u zagrebačkom Etnografskom muzeju, dolazi do fonografskih snimanja folklorne glazbe. Ti se snimci registriraju kao i svaka druga etnografska građa (v. Muzikološki rad... Širola i Gavazzi, 1931). Na ovaj se rad nadovezuju istraživanja narodnih glazbala i vokalne folklorne glazbe

koja se izravno uklapaju u tadašnju etnografsku i etnološku djelatnost u Hrvatskoj (npr. radovi M. Gavazzija 1930, 1932 i B. Širola 1932, 1933 i 1937). Potrebno je upozoriti i na objavljivanja pojedinih zapisa običajnih i obrednih napjeva, kao i primjera crkvenog pučkog pjevanja — kojima kroz više godina u zagrebačkom časopisu Sveta Cecilija sudjeluje veći broj melografa. Tu je djelatnost pokrenuo tadašnji urednik Janko Barlè, rodnom Slovenac (v. Bezić, 1978). Kulturno-prosvjetna (i politička!) djelatnost na selu, potaknuta od Hrvatske seljačke stranke u organizaciji Hrvatske seljačke sluge dovodi sredinom tridesetih godina do pokretanja folklornih smotri što omogućuje intenzivnije bilježenje etnomuzikološke građe (v. rkp. zbirka N. Hercigonje, ZIF N 171, B. Širola 1940 — članak o smotrama ZNŽO 32/2).

Sa područja teorijskih etnomuzikoloških pitanja valja istaći najprije stavove o predmetu etnomuzikološkog istraživanja. Kuhač jasno razlikuje glazbu puka, »koja potječe izravno od puka, koju je puk sam stvorio ne znajući za učena glazbena pravila« — od narodne (nacionalne) glazbe »koja je umjetnički toliko usavršena, da je postala zajednicom (tj. zajedničkim dobrom — op. J. B.) svih slojeva pučanstva« (Kuhač 1905). Širola ne prihvaća naziv »pučka glazba« jer se »... danas uobičajilo pod izrazom »hrvatska narodna glazba« razumijevati upravo ono, što je Kuhač nazivao (prema njemačkom »Volksmusik«) »pučkom glazbom«.« (Širola, 1943). Takvim je nazivom Širola zauzimao značajnu razliku između folklornog i nacionalnog.

Kuhač je — već 1892. godine — u folklornu glazbu ubrajao i folklornu urbanu pjesmu, »varošku pjesmu«, »... koju je ishitrio varošanin nižeg srednjeg staleža, ne učeći glazbu od stručnog glazbenika i ne poznavajući kajdá. Širola je taj naziv preimenovao u »gradska pismica« (Širola 1942). Ovo ističem stoga što hrvatski etnomuzikolozi uvažavaju urbanu folklornu pjesmu u vrijeme kad npr. Béla Bartók priznaje samo seoske pjesme kao folklorne glazbene pojave (Bartók, 1925).

Od teorijskih problema stručnjaci su u vrijeme između dva rata dosta raspravljali o tonskim (i tonalnim) odnosima, posebno o tzv. istarskoj djestvici (npr. Širola 1919, Žganec 1921, Preprek 1923, Matetić-Ronjgov 1925, Dugan 1940). Podsticaj za ta istraživanja dao je L. Kuba već 1909. godine sa svojim izvještajem o istarskoj i dalmatinskoj narodnoj pjesmi — na kongresu u povodu 100-godišnjice smrti J. Haydna (Kuba 1909). Širola je objavio i prvi pokušaj sintetskog prikaza folklorne glazbe u Hrvatskoj, dijelom i u Jugoslaviji (Širola 1930).

Za razliku od Slovenije gdje se 1934. u Ljubljani otvara Folklorni institut, istraživači folklorne glazbe Širola i Gavazzi otprilike u to isto vrijeme prekidaju svoju etnomuzikološku suradnju sa zagrebačkim Etnografskim muzejem. Premda je Širola u svojoj, prije spomenutoj sintetskoj raspravi spomenuo i mogućnost osnivanja muzikološke katedre na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, to se tada nije ostvarilo. Predavanjima iz etnomuzikologije (odnosno Muzičkog folkloru, kako se to tada zvalo) počinje tek 1949. godine Vinko Žganec na Muzičkoj akademiji u Zagrebu.

NAVEDENA LITERATURA

- Bartók, Béla, Das ungarische Volkslied — Versuch einer Systematisierung der ungarischen Bauermelodien, Berlin und Leipzig 1925.
- Bersa, Vladoje, Zbornik narodnih popievaka (iz Dalmacije), uredili B. Sirola i V. Dukat, Zagreb 1944 (zapisi iz 1906. i 1907. godine).
- Bezić, Jerko, Zapisi vokalne folklorne glazbe u »Sv. Ceciliji«, Sveta Cecilija, god. 48, Zagreb 1978, br. 2-3, 95-97*.
- Brajša-Rašan, Matko, Hrvatske narodne popijevke iz Istre (50) — svjetske i crkvene, Pula 1910.
- Dugan, Franjo, »I. Matetić-Ronjgov: Čakavsko-primorska pjevanka«, Sveta Cecilija, god. 34, Zagreb 1940, 84-89 (prikaz te zbirke).
Za građu u toj Matetićevoj pjesmarici, zbirci od 128 dvoglasnih napjeva (Zemun 1939) Nedjeljko je Karabaić primijetio da sadrži samo 67 narodnih melodija (Muzički folklor Hrvatskog primorja i Istre, Rijeka 1956, 103).
- Gavazzi, Milovan, Jadranska »lira« — »lirica«, Narodna starina, knj. 9, sv. 22, Zagreb 1930, 103-112.
Pregled karakteristika pučke muzike južnih Slavena, Lud slowianski, t. III, br. 1, Krakow 1932, 45-61 i notni prilog 8-14.
- Kuba, Ludvík, Einiges über das istro-dalmatinische Volkslied, III. Kongress der Internationalen Musikgesellschaft, Haydn-Zentenarfeier, Kongressbericht, Wien 1909.
U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu nisam uspio naći taj Kubin rad, zato ga navodim bez paginacije, nepotpuno. Narodna glazbena umjetnost u Dalmaciji, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena (ZNZO), sv. III, Zagreb 1898, 1-16, 167-182, sv. IV, Zagreb 1899, 1-33, 161-183.
- Kuhač, Franjo Š., Južno-slovenske narodne popievke, knj. I-IV, Zagreb 1878, 1879, 1880, 1881.
Zadaća melografa, Vienac, god. 24, Zagreb 1892, 91-92 i 107-108. Osobine narodne glazbe, naročito hrvatske, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 160, Zagreb 1905, 116-117. Južnoslovenske narodne popievke, svezak V, uredili Božidar Sirola i Vladoje Dukat, Zagreb 1941.
- Matetić-Ronjgov, Ivan, O istarskoj ljestvici, Sv. Cecilija, god. 19, Zagreb 1925, 37.
- Prepek, Stanislav, Istarska ljestvica, Sv. Cecilija god. 17, Zagreb 1923, 135.
- Sirola, Božidar i Gavazzi, Milovan, Muzikološki rad Etnografskog Muzeja u Zagrebu od osnutka do konca g. 1929. Narodna starina, sv. 25, 10. knjiga, Zagreb 1931, 3-80.
- Sirola, Božidar, Istarska pučka popijevka, Savremenik god. XIV, Zagreb 1919, br. 11-12, 509-518.
Problemi našeg muzičkog folklor, ZNZO knj. 27, sv. 2, Zagreb 1930, 193-231.
Etnografski zapisi s otoka Raba, ZNZO knj. 28, Zagreb 1931, 145-156.
Fućkalice. Sviraljke od kore svježeg drveta. Etnološka biblioteka sv. 15, Zagreb 1932.
Kako se grade dangubice i druge tamburice, ZNZO, knj. 29, sv. 1. 197-205.
Sviraljke s udarnim jezičkom, Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. 32, Zagreb 1937.
Novalja na Pagu. Narodni život i običaji, ZNZO, knj. 31, sv. 2, Zagreb 1938, 112-122.
Smotre hrvatske seljačke kulture s osobitim obzirom na njihovo značenje za napredak hrvatske muzikologije, ZNZO, knj. 32, sv. 2, Zagreb 1940, 1-44.

Hrvatska narodna glazba, 2. izdanje (1. izdanje 1940), Zagreb 1942, 74-75, 155.

Hrvatska narodna glazba i njeno značenje za sve nas, Nova Hrvatska od 10. 4. 1943) (navodim iz knjige V. Žganca, Muzički folklor I, Zagreb 1962, 12-13).

Žganec, Vinko, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja — Prvi svezak, Zagreb 1916.

Žganec, Vinko, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja — Drugi svezak, Zagreb 1920.

Tako zvana »Istarska« ljestvica, Sveta Cecilija god. 15, Zagreb 1921, 8-10. Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, Zbornik jugoslavenskih pučkih popijevaka, I. knjiga, Zagreb 1924.

FORMS OF ETHNOMUSICOLOGICAL ACTIVITY IN CROATIA FROM 1848 TO 1945

Summary

In that period, the basic forms of ethnomusicological activity were: collecting data, their publishing, their scientific analysis and discussions of certain theoretical questions. The published material consisted of: direct registration of music phenomena; arrangements for chorus performances; and single-voice recordings with piano accompaniment. (Folk instruments and instrumental music are subjects of another paper prepared for this conference.)

Following individual research efforts, more systematically organized field-work was carried out in the 1920's and 1930's by the Ethnographic Museum in Zagreb, as well as by activists of *Hrvatska seljačka sloga* in connection with folklore festivals. Illustrating theoretical issues of the time, the author presents researchers' views of the subject of ethnomusicological research. It is pointed out that F. Š. Kuhač included urban folk songs among folk music as early as 1890's. Among the theoretical problems, the ethnomusicologists of that period paid most attention to the question of tonal relations, especially to the so-called Istrian scale.